

رئاسة الشؤون الدينية
بالمسجد الحرام والمسجد النبوي

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

فارسی

الفارسیة

أخطاء يرتكبها بعض الحجاج

بِقَلَمِ فَضِيلَةِ الشَّيْخِ الْعَلَّامَةِ مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ الْعُثَيْمِينِ
غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِلْمُسْلِمِينَ

أَخْطَاءُ يَرْتَكِبُهَا بَعْضُ الْحَجَّاجِ

اشتباهاتی که برخی از حاجیان
مرتکب آن می شوند

بِقَلَمِ فَضِيلَةَ الشَّيْخِ الْعَلَّامَةِ
مُحَمَّدِ بْنِ صَالِحِ الْعَثِيمِيِّ
غَفَرَ اللَّهُ لَهُ وَلِوَالِدَيْهِ وَلِلْمُسْلِمِينَ

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

ستایش از آن الله پروردگار جهانیان است؛ و درود و سلام می فرستم
بر پیامبر ما محمد، خاتم انبیا و بر آل و اصحاب ایشان و کسانی که تا
قیامت با راه و روش ایشان هدایت بجویند، اما بعد:

الله متعال می فرماید:

﴿لَقَدْ كَانَ لَكُمْ فِي رَسُولِ اللَّهِ أُسْوَةٌ حَسَنَةٌ لِّمَن كَانَ يَرْجُوا اللَّهَ وَالْيَوْمَ
الْآخِرَ وَذَكَرَ اللَّهَ كَثِيرًا ۝﴾ [الأحزاب: ۲۱].

یعنی: «بی تردید، در [رفتار و گفتار] رسول الله، سرمشق نیکویی
برایتان است؛ برای هر کس که به الله و روز آخرت امید دارد و الله را
بسیار یاد می کند». و همچنین الله متعال می فرماید:

﴿...فَآمِنُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ النَّبِيِّ الْأُمِّيِّ الَّذِي يُؤْمِنُ بِاللَّهِ وَكَلِمَتِهِ ۚ وَاتَّبِعُوهُ
لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ﴾ [الأعراف: ۱۵۸].

یعنی: «پس به الله و فرستاده اش، آن پیامبرِ درس ناخوانده ای که به
الله و سخنانش باور دارد، ایمان بیاورید و از او پیروی کنید؛ باشد که

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

هدایت شوید»، و الله متعال می فرماید:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ
وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [آل عمران: ۳۱].

یعنی: «ای پیامبر، [بگو: «اگر الله را دوست دارید، از من پیروی کنید تا الله شما را دوست بدارد و گناهانتان را ببخشد؛ و الله آمرزندهٔ مهربان است»]. و الله متعال می فرماید:

﴿فَتَوَكَّلْ عَلَى اللَّهِ إِنَّكَ عَلَى الْحَقِّ الْمُبِينِ﴾ [النمل: ۷۹].

یعنی: «پس بر الله توکل کن، به راستی که تو بر حقیقتی آشکار هستی» و الله متعال می فرماید:

﴿فَمَاذَا بَعَدَ الْحَقِّ إِلَّا الضَّلَالُ فَأَنْتَى تُصْرَفُونَ﴾ [یونس: ۳۲].

یعنی: «(و پس از حقیقت، جز گمراهی چیست؟ پس چگونه [از حق] بازگردانده می شوید؟)»

بنابراین هر آنچه در مخالفت با راه و روش پیامبر صلی الله علیه وسلم باشد، باطل است و گمراهی و از صاحبش پذیرفته نمی شود؛ چنانکه

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

پیامبر صلی الله علیه وسلم می فرماید: «مَنْ عَمِلَ عَمَلًا لَيْسَ عَلَيْهِ أَمْرُنَا فَهُوَ رَدٌّ»، یعنی: «آن که [در امر دین] کاری انجام دهد که امر [و دستور و روش] ما بر آن نیست، آن [کار] مردود است»^(۱) یعنی به صاحبش برگردانده می شود و از او پذیرفته نمی شود.

برخی از مسلمانان - الله آنان را هدایت و توفیق دهد - در بسیاری از عبادات کارهایی می کنند که بر اساس کتاب الله و سنت پیامبر صلی الله علیه وسلم نیست، به ویژه در رابطه با حج، که خیلی-ها بدون علم پیرامون آن فتوا می دهند و چنان در این عرصه تاخته اند که مقام فتوا نزد برخی از مردم به دکانی برای خودنمایی و دیده شدن تبدیل شده و این به گمراهی خودشان و گمراه سازی دیگران انجامیده است. و بر مسلمان واجب است که فتوا ندهد مگر از روی علم و دانشی که بتواند در پیشگاه خداوند بایستد؛ زیرا وقتی فتوا می دهد، در واقع، در مقام

---

(۱) به روایت مسلم در کتاب الأفضیة، باب نقض الأحكام الباطلة، به شماره (۱۸/۱۷۱۸)؛ و بخاری به همین معنی [و با لفظی دیگر] روایت کرده است در کتاب الصلح، باب إذا اصطلحو علی صلح جور فالصلح مردود، به شماره (۲۶۹۷)، از حدیث عایشه رضی الله عنها.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

شخصیتی قرار گرفته که احکام الله را تبلیغ کرده و به جای او تعالی سخن می گوید. این فرد، چون می خواست فتوایی دهد، به این فرموده خداوند در مورد پیامبرش صلی الله علیه وسلم بندیشد:

﴿وَلَوْ تَقَوَّلَ عَلَيْنَا بَعْضَ الْأَقَاوِيلِ ﴿٤٤﴾ لَأَخَذْنَا مِنْهُ بِالْيَمِينِ ﴿٤٥﴾ ثُمَّ لَقَطَعْنَا مِنْهُ الْوَتِينَ ﴿٤٦﴾ فَمَا مِنْكُمْ مِنْ أَحَدٍ عَنْهُ حَلِيزِينَ ﴿٤٧﴾﴾ [الحاقة: ٤٤-٤٧].

یعنی: «اگر [پیامبر] سخنانی [به دروغ] بر ما می بست * مسلماً ما دست راست او را می گرفتیم * سپس [شاه] رگِ قلبش را قطع می کردیم * و هیچ یک از شما نمی توانست مانع [عذاب] او گردد»، و این سخن الله تعالی که می فرماید:

﴿قُلْ إِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّي الْفَوَاحِشَ مَا ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْإِثْمَ وَالْبَغْيَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَأَنْ تُشْرِكُوا بِاللَّهِ مَا لَمْ يُنَزَّلْ بِهِ سُلْطَانًا وَأَنْ تَقُولُوا عَلَى اللَّهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾﴾ [الأعراف: ٣٣].

یعنی: «بگو:» پروردگارم زشتکاری‌ها را، چه آشکار [باشد] و چه

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

پنهان؛ و گناه و ستم ناحق را حرام نموده است و اینکه کسی [یا چیزی] را شریک الله بدانید که دلیلی بر [حقانیت] آن نازل نکرده است و اینکه چیزی را که نمی دانید به الله نسبت دهید»

بیشتر اشتباهات حجاج ناشی از این همین است - یعنی به سبب فتوای بدون علم - و به سبب تقلید کورکورانه عوام از یکدیگر بدون آنکه دلیلی برایش داشته باشند.

در این جا - با یاری الله تعالی - در رابطه با برخی از اعمال حج که اشتباه در آنها بسیار رخ می دهد، سنت [و دیدگاه درست] را بیان می کنیم و به این اشتباهات اشاره می نماییم. و از الله خواهانیم که به ما توفیق دهد و برادران مسلمان ما را از این مطالب بهره مند نماید؛ همانا او بخشنده و کریم است.

احرام و اشتباهات آن

در «صحیحین» و دیگر منابع از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده که پیامبر صلی الله علیه وسلم برای اهل مدینه «ذوالحلیفه» و برای اهل شام «جحفه» و برای اهل نجد «قرن المنازل» و برای اهل یمن

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

«یلملم» را به عنوان میقات تعیین کردند و فرمودند: «فُهِنَّ لَهِنَّ، وَلَمَنْ أَتَى عَلَيْهِنَّ مِنْ غَيْرِ أَهْلِهِنَّ، لِمَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ»، یعنی: «این [میقات‌ها] برای آن [شهرها] است و برای کسانی از غیر اهل این [شهرها] که قصد حج و عمره دارند و از آنجا آمده باشند [و عبور کنند]»^(۱).

و از عائشه رضی الله عنها روایت است که گفت: «أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ وَوَقَّتَ لِأَهْلِ الْعِرَاقِ: ذَاتَ عِرْقٍ»، یعنی: «پیامبر صلی الله علیه وسلم برای اهل عراق، «ذات عرق» را به عنوان میقات قرار دادند». به روایت ابوداود و نسائی^(۲).

همچنین در صحیحین از حدیث عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است که پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «يُهَلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ مِنْ ذِي الْحُلَيْفَةِ، وَيُهَلُّ أَهْلُ الشَّامِ مِنَ الْجُحْفَةِ، وَيُهَلُّ أَهْلُ نَجْدٍ مِنْ قَرْنٍ»،

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج باب مهل أهل الشام به شماره (۱۵۲۶)؛ و مسلم در کتاب الحج باب مواقیع الحج (۱۱۸۱).

(۲) به روایت ابو داود در کتاب المناسك، باب في المواقيت، به شماره (۱۷۳۹)؛ و نسائی در کتاب المناسك، باب میقات أهل العراق، به شماره (۲۶۵۷).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

یعنی: «اهل مدینه از ذو الحلیفه اهلال می کنند و اهل شام از جحفه اهلال می کنند و اهل نجد از قرن اهلال می کنند». حدیث^(۱).

پس این میقات‌هایی که رسول الله صلی الله علیه وسلم قرار داده حدودی است شرعی و توقیفی که از شارع به ما رسیده و کسی حق تغییر یا تعدی به آن را ندارد و کسی که قصد حج و عمره را دارد حق ندارد بدون احرام از این میقات‌ها بگذرد؛ زیرا این کار از جمله تعدی به حدود الله است و الله متعال فرموده است:

﴿...وَمَنْ يَتَعَدَّ حُدُودَ اللَّهِ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ﴾ [البقرة: ۲۲۹].

یعنی: «و هر کس از حدود الله تجاوز کند، ستمکار است» و به دلیل اینکه پیامبر صلی الله علیه وسلم در روایتی که ابن عمر رضی الله عنهما نقل کرده، فرمودند: «يُهَلُّ أَهْلُ الْمَدِينَةِ... وَيُهَلُّ أَهْلُ الشَّامِ... وَيُهَلُّ أَهْلُ نَجْدٍ»، یعنی: «اهل مدینه از ..... اهلال می کنند (احرام می کنند) و اهل شام از .... اهلال می کنند و اهل نجد از .... اهلال می کنند». و

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب میقات اهل المدينة، به شماره (۱۵۲۵)؛ و مسلم در

کتاب الحج، باب مواقیع الحج والعمرة، به شماره (۱۳/۱۱۸۲).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

این خبری است به معنای امر، و اِهلال یعنی بلند نمودن صدا برای لبیک که پس از منعقد شدن احرام است.

پس احرام بستن از این میقات‌ها برای کسی که قصد حج یا عمره دارد در صورتی که از کنار آن و یا از راستای آن عبور کند واجب است، چه از طریق خشکی آمده باشد یا دریا و یا هوا.

اگر از راه خشکی آمده باشد، در صورت گذر از آن، در همان مکان توقف می کند و در صورتی که دقیقا از همان جا نگذرد، در راستای آن، توقف می کند و کارهایی که هنگام احرام انجام می گیرد مانند غسل کردن و خوشبو نمودن بدن و پوشیدن لباس احرام را انجام می دهد و قبل از ترک آن مکان، مُحرم می شود.

و اگر از راه دریا آمده باشد، اگر کشتی در راستای میقات توقف کند، غسل نموده و خود را خوشبو می کند و لباس احرامش را در حال توقف می پوشد و پیش از ادامه مسیر، محرم می شود؛ و در صورتی که کشتی هنگام قرار گرفتن در راستای میقات توقف نمی کند، غسل می کند و خود را خوشبو می کند و قبل از قرار گرفتن در راستای میقات

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

لباس احرام را می پوشد و به محض قرار گرفتن در راستای آن مُحرم می شود.

و اگر از طریق هوایی می آید، پیش از سوار شدن به هواپیما غسل می کند و قبل از قرار گرفتن بر بالای میقات خود را خوش بو می کند و لباس احرام می پوشد و کمی مانده به میقات، محرم می شود و منتظر قرار گرفتن هواپیما بر بالای میقات نمی ماند؛ زیرا هواپیما با سرعت از بالای میقات می گذرد و به او فرصت نمی دهد؛ و اگر از روی احتیاط، قبل از رسیدن بر بالای میقات، محرم شود، اشکالی ندارد و زیانی به مناسک او وارد نمی کند.

و اشتباهی که برخی از مردم مرتکب می شوند این است که آن‌ها هنگامی که سوار بر هواپیما هستند، از بالای میقات یا راستای آن می گذرند و احرام بستن را به تأخیر می اندازند تا اینکه در فرودگاه جده فرود می آیند؛ و این کار مخالف دستور پیامبر صلی الله علیه وسلم و تعدی به حدود خداوند است.

در «صحیح بخاری» از عبدالله بن عمر رضی الله عنهما روایت است که گفت: وقتی این دو سرزمین (یعنی بصره و کوفه) فتح شد نزد عمر

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

رضی الله عنه آمدند و گفتند: ای امیر مؤمنان، پیامبر صلی الله علیه وسلم برای اهل نجد، قرن را [به عنوان میقات] تعیین کردند حال آنکه قرن از راه ما دور است و اگر بخواهیم به قرن بیاییم بر ما دشوار می شود. ایشان فرمودند: «پس به هم راستای آن در مسیر خود نگاه کنید.»^(۱). بنابراین امیر مؤمنان و یکی از خلفای راشدین، برای کسی که از میقات عبور نمی کند، میقات را از جایی قرار داد که با آن هم راستا (در امتداد) شود؛ و هر کس در آسمان با آن میقات هم راستا شود، همانند کسی است که در خشکی با آن هم راستا شده و هیچ تفاوتی میان آن دو نیست.

اگر فرد دچار این اشتباه شد و پیش از احرام بستن در جده فرود آمد، باید به میقاتی که در هوا با آن هم راستا شده بود بازگردد و از همان جا مُحرم شود. اگر چنین نکرد و از جده مُحرم شد، بنا بر نظر بیشتر علما باید یک فدیة (قربانی) در مکه ذبح کند و همه آن را میان فقرا توزیع کند؛ نه خودش از آن بخورد و نه آن را به فرد ثروتمندی هدیه دهد؛ زیرا این قربانی در حکم کفاره است.

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب ذات عرق لأهل العراق، به شماره (۱۵۳۱).

طواف و اشتباهات عملی آن

از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت است که ایشان طواف را از حجر الاسود در رکن یمانی شرق کعبه آغاز نمود^(۱)، و کل طواف را از پشت حجر انجام می دادند [و از درون حجر عبور نمی کردند]^(۲)؛ ایشان هنگام ورود به مکه و در اولین طوافشان (یعنی طواف قدوم) سه دور اول را شتابان طواف می کردند^(۳)، ایشان در هنگام طواف حجر الاسود را

---

(۱) به روایت بخاری در کتاب الحج، باب من ساق البدن معه، به شماره (۱۶۹۱) (۱۶۹۲)،
و مسلم در کتاب الحج، باب وجوب الدم علی المتمتع، به شماره (۱۲۲۷) (۱۲۲۸) از حدیث
ابن عمر وعائشة رضی الله عنهما. همچنین مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ،
به شماره (۱۲۱۸) از حدیث جابر رضی الله عنه.

(۲) روایت بیهقی در سنن کبری (۹۰/۵) از حدیث ابن عباس رضی الله عنهما.

(۳) روایت بخاری در کتاب الحج، باب استلام الحجر الأسود حين يقدم مكة، به شماره
(۱۶۰۳)؛ و مسلم در کتاب الحج، باب استحباب الرمل في الطواف، به شماره (۱۲۶۱) از
حدیث ابن عمر رضی الله عنهما؛ و نیز مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، به شماره
(۱۲۱۸) از حدیث جابر رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

لمس می کردند و می بوسیدند^(۱)، و همچنین ثابت است که ایشان حجر الاسود را با دست خود لمس نموده و سپس دست خود را بوسیدند^(۲)، و همچنین در حالی که سوار بر شتر بود با عصایی که در دست داشت حجر الاسود را لمس نموده و سپس آن را بوسیدند^(۳)، ایشان در حالی که سوار بر شتر بودند طواف کردند و در این حال هر گاه از کنار رکن - یعنی حجر - عبور می کردند به آن اشاره می کردند^(۴)؛ و ثابت است که

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب تقبیل الحجر (۱۶۱۱) از حدیث ابن عمر رضی الله عنهما.

(۲) روایت بخاری در کتاب الحج، باب الرمل فی الحج والعمرة، به شماره (۱۶۰۶)؛ و مسلم در کتاب الحج، باب استحباب استلام الرکنین الیمانیین فی الطواف، به شماره (۱۲۶۸) / ۲۴۶ از حدیث ابن عمر رضی الله عنهما.

(۳) روایت مسلم در کتاب الحج، باب جواز الطواف علی بعیر، به شماره (۱۲۷۵) از حدیث أبي الطفیل رضی الله عنه.

(۴) روایت بخاری در کتاب الحج، باب من أشار إلى الرکن إذا أتى علیه، به شماره (۱۶۱۲) از حدیث ابن عباس رضی الله عنهما.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
ایشان رکن یمانی را نیز لمس کردند^(۱).

اختلاف روش‌های ایشان در لمس کردن حجر الاسود - والله اعلم -
بر اساس آسانی بود، یعنی هرچه برایشان آسان‌تر بود همان را انجام
می‌دادند و هر یک از لمس کردن و بوسیدن و اشاره همه از روی
عبادت الله تعالی و بزرگداشت اوست نه اعتقاد به اینکه آن سنگ سودی
و زیانی دارد.

و در صحیحین از عمر رضی الله عنه روایت شده که ایشان حجر
الاسود را بوسیده و می‌گفت: «من می‌دانم که چیزی جز یک سنگ
نیستی که زیان و سودی نمی‌رسانی و اگر پیامبر صلی الله علیه وسلم را
ندیده بودم که تو را می‌بوسد تو را نمی‌بوسیدم»^(۲).

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب من لم یستلم إلا الرکنین الیمانیین، به شماره
(۱۶۰۹)؛ و مسلم در کتاب الحج، باب استحباب استلام الرکنین الیمانیین فی الطواف،
به شماره (۱۲۶۷) از حدیث ابن عمر رضی الله عنهما.

(۲) روایت بخاری در کتاب الحج، باب ما ذکر فی الحجر الأسود، به شماره (۱۵۹۷)؛ و
مسلم در کتاب الحج، باب استحباب تقبیل الحجر الأسود، به شماره (۱۲۷۰).

اما اشتباهاتی که برخی از حاجیان [در طواف] مرتکب می شوند:

۱- شروع کردن طواف پیش از رسیدن به حجر الاسود، یعنی بین حجر الاسود و رکن یمانی، این کار نوعی غلو در دین است که پیامبر صلی الله علیه وسلم از آن نهی کرده‌اند^(۱)، و از برخی جهات شبیه به روزه گرفتن یک روز یا دو روز پیش از رسیدن ماه مبارک رمضان است که در دین از آن نهی شده است^(۲).

ادعای بعضی از حجاج که می گویند این کار را از روی احتیاط انجام می دهیم پذیرفته نیست، زیرا احتیاط حقیقی و سومند همان پیروی از شریعت و پیشی نگرفتن از الله و پیامبر است.

---

(۱) روایت نسائی در کتاب مناسک الحج، باب التقاط الحصى، به شماره (۳۰۵۹)؛ و ابن ماجه در کتاب المناسک، باب قدر حصى الرمي، به شماره (۳۰۲۹) و أحمد (۱/ ۳۴۷) از حدیث ابن عباس رضی الله عنهما.

(۲) روایت بخاری در کتاب الصوم، باب لا يتقدم رمضان بصوم يوم ولا يومين، به شماره (۱۹۱۴) و مسلم در کتاب الصيام، باب لا تقدموا رمضان بصوم يوم ولا يومين، به شماره (۱۰۸۲) از حدیث أبو هريره رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

۲- برخی از آنان هنگام ازدحام تنها بخش سقف‌دار کعبه را طواف می‌کنند و به طوری که از دروازه «حجر اسماعیل» وارد شده و از دروازه دیگر خارج می‌شوند و این اشتباه بزرگی است که سبب می‌شود طواف شخص صحیح نباشد؛ زیرا در حقیقت او کعبه را طواف نکرده بلکه بخشی از آن را طواف کرده است. (حجر آن قسمت نیم دایره ای است که کنار کعبه قرار دارد و در حقیقت بخشی از کعبه است و نباید در هنگام طواف از داخل آن عبور کرد چون طواف همه کعبه واجب است).

۳- رمل در همه هفت دور طواف.^(۱)

۴- ازدحام شدید و فشار دادن جمعیت برای رسیدن به حجر الاسود برای بوسیدن آن تا جایی که گاهی این عمل به درگیری و دشنام دادن یکدیگر منجر می‌شود و زد و خورد و سخنان زشت و ناشایستی از افراد سر می‌زند که شایسته این عمل [یعنی طواف] و این مکان در مسجد الحرام و زیر سایه کعبه نیست و این کار سبب می‌شود طواف و

(۱) (رمل یعنی سریع راه رفتن در طواف با گام‌های کوتاه).

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

بلکه همه مناسک ناقص شود، زیرا الله متعال فرموده است:

﴿ الْحَجُّ أَشْهُرٌ مَّعْلُومَاتٌ فَمَنْ فَرَضَ فِيهِنَّ الْحَجَّ فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ ... ﴾ [البقرة: ۱۹۷].

یعنی: «[موسم] حج در ماه های مشخصی است [از آغاز شوال تا دهم ذی الحجه]؛ پس کسی که در این ماه ها حج را [بر خود] واجب گرداند، [باید بداند که] در حج، آمیزش جنسی و [ارتکاب] گناه و درگیری [و جدال، روا] نیست»، و این فشار آوردن بر جمعیت باعث از بین رفتن خشوع و از یاد بردن ذکر الله تعالی می شود که این دو از بزرگترین اهداف طواف هستند.

۵- اعتقادشان به اینکه خود این سنگ نفع می رساند، برای همین می بینی که پس از لمس کردن حجر الاسود دستشان را به کل بدنشان می کشند و مسح می کنند یا دستشان را بر کودکانشان که همراه دارند می کشند و همه اینها جهل و گمراهی است، زیرا سود و زیان تنها از سوی الله است و بیشتر سخن امیر المؤمنین عمر را نقل کردیم که فرمودند: «من می دانم تو چیزی جز یک سنگ نیستی که زیان و

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

سودی نمی‌رسانی و اگر پیامبر صلی الله علیه وسلم را ندیده بودم که تو را می‌بوسد، تو را نمی‌بوسیدم».

۶- برخی از حجاج همه گوشه‌های کعبه را لمس می‌کنند و شاید همه دیوارهای کعبه را لمس نموده و آن را به بدن خود بکشند و این جهل و گمراهی است؛ زیرا لمس کردن یک عبادت و برای بزرگداشت الله عزوجل است بنابراین باید بر همان چیزی که از پیامبر صلی الله علیه وسلم وارد شده توقف کرد و جلوتر نرفت و پیامبر صلی الله علیه وسلم تنها دو رکن یمانی را لمس کردند؛ دو رکن یمانی یعنی رکن حجر الاسود - که رکن یمانی شرق کعبه است - و رکن یمانی غربی.

و در مسند امام احمد از مجاهد از ابن عباس رضی الله عنهما آمده است که وی همراه با معاویه رضی الله عنه طواف می‌کرد، پس معاویه همه ارکان [گوشه‌های] کعبه را لمس کرد، ابن عباس گفت: چرا این دو رکن را لمس کردی در حالی که رسول الله صلی الله علیه وسلم آن دو را لمس نکردند؟ معاویه گفت: هیچ چیزی از کعبه مهجور نیست [نباید ترک شود]. ابن عباس گفت: {برای شما در [گفتار و کردار]

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

رسول الله، سرمشقی است نیکو}. معاویه گفت: راست گفتمی^(۱).

طواف و اشتباهات قولی آن

و از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت است که ایشان هر بار به حجر الاسود می رسیدند تکبیر می گفتند^(۲)، و بین رکن یمانی و حجر الاسود می گفتند:

﴿...رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ حَسَنَةً وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾
[البقرة: ۲۰۱].

یعنی: «پروردگارا! به ما در دنیا و در آخرت نیکی عطا کن و ما را از عذاب آتش دوزخ محفوظ بدار»^(۳)

---

(۱) روایت ترمذی در کتاب الحج، باب ما جاء في استلام الحجر، به شماره (۸۵۸) و أحمد (۳۳۲/۱).

(۲) روایت بخاری در کتاب الحج، باب التكبير عند الركن، به شماره (۱۶۱۳) از حدیث ابن عباس رضی الله عنهما.

(۳) روایت ابوداود در کتاب المناسك، باب الدعاء في الطواف، به شماره (۱۸۹۲) و أحمد (۴۱۱/۳) از حدیث عبد الله بن السائب رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

و فرمودند: «إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوْفُ بِالْبَيْتِ، وَبِالصَّفَا وَالْمَرْوَةِ، وَرَمِي الْجِمَارِ، لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ»، یعنی: «همانا طواف خانه کعبه و [سعی بین صفا و مروه و رمی جمار برای برپا داشتن ذکر الله قرار داده شده است»^(۱).

اشتباهی که برخی از طواف کنندگان مرتکب می شوند این است که در هر دور از طواف دعای خاصی می کنند که در دیگر دورهای طواف آن را نمی گویند تا جایی که اگر پیش از پایان دعا، آن دور را تمام کنند آن دعا را قطع می کنند حتی اگر تنها یک کلمه اش باقی مانده باشد؛ و سپس دعای جدیدی را برای دور بعدی شروع می کنند؛ و اگر پیش از پایان آن دور دعایش را تمام کند ساکت می ماند، اما از پیامبر صلی الله علیه وسلم دعای خاصی برای هر دور از طواف نقل نشده است. شیخ الاسلام ابن تیمیه رحمه الله می گوید: «در طواف - ذکر خاصی از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت نشده است، نه از دستور ایشان، نه

---

(۱) روایت ابوداود در کتاب المناسک، باب فی الرمل، به شماره (۱۸۸۸) و ترمذی در کتاب الحج، باب ما جاء کیف ترمی الجمار؟، به شماره (۹۰۲) و أحمد (۶/۶۴) از حدیث عائشه رضی الله عنها.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

گفتار ایشان و نه آموزش ایشان، بلکه سایر دعاها را می خواند؛ و آنچه بسیاری از مردم در مورد دعای ویژه در زیر ناودان کعبه و مانند آن ذکر می کنند، بی اساس است»^(۱).

بر این اساس، طواف کننده می تواند در حین طواف، هر دعایی که دوست دارد و خیر دنیا و آخرت را برایش در بر دارد، بگوید؛ و میتواند الله متعال را با هر ذکر مشروعی از تسبیح (سبحان الله گفتن) یا تحمید (الحمد لله گفتن) یا تهلیل (لا اله الا الله گفتن) یا تکبیر (الله اکبر گفتن) یا قرائت قرآن، یاد کند.

از جمله اشتباهاتی که برخی طواف کنندگان مرتکب می شوند این است که دعاهای مکتوبی را در دستان خود می گیرند و آن را می خوانند بدون اینکه معنایش را بدانند؛ و چه بسا در آن اشتباهات چایی وجود داشته باشد که معنا را دگرگون کند و دعا بجای اینکه به نفع طواف کننده باشد، علیه او شود و فرد بدون اینکه بداند، خودش را نفرین نموده و علیه خود دعا کند و در این رابطه چیزهای عجیب و غریبی

---

(۱) مجموع الفتاوی (۱۲۲/۲۶).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

شنیده ایم.

اگر طواف کننده، خدایش را به آن چه می خواهد و می داند و نسبت به آن شناخت دارد بخواند و معنایی که قصد دارد را بیان کند برای او بهتر و مفیدتر بوده و اقتدا و پیروی اش از پیامبر صلی الله علیه وسلم کامل تر خواهد بود.

از جمله اشتباهاتی که برخی در طواف مرتکبش می شوند این است که گروهی پشت سر یک رهبر جمع می شوند که آنان را طواف دهد و با صدای بلند دعا را برای آنان بخواند و [آنان تکرارش کنند] و این باعث بالا رفتن صداها و هرج و مرج و ایجاد مزاحمت برای دیگر طواف کنندگان می شود و باعث می شود که ندانند چه می گویند، بنابراین این کار باعث از بین رفتن خشوع و آزار بندگان الله در این مکان امن می شود. پیامبر صلی الله علیه وسلم بر گروهی گذر کرد که مشغول نماز بودند و با صدای بلند قرائت می خواندند؛ ایشان خطاب به آنان فرمود: «كُلُّكُمْ يُنَاجِي رَبَّهُ، فَلَا يَجْهَرُ بَعْضُكُمْ عَلَى بَعْضٍ فِي الْقُرْآنِ»، یعنی: «هر یک از شما دارد با پروردگارش مناجات می کند، پس کسی از شما بر کسی دیگر به صدای بلند قرآن نخواند (مزاحم دیگران نشود)»

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
به روایت مالک در «موطأ»^(۱)، ابن عبدالبر می گوید: «و این حدیثی
است صحیح»^(۲).

چه خوب بود اگر این رهبر وقتی نزد کعبه می آمدند، آنها را نگاه
داشته و می گفت: چنین کنید، چنین بگویید، هر دعایی را که دوست
دارید بخوانید... و در طواف با آنان همراه می شد تا آنکه کسی از آنها
مرتکب اشتباه نشود و در نتیجه با خشوع و آرامش طواف می کردند و
با بیم و امید به درگاه پروردگارشان هر دعایی را که می خواستند و
معنایش را می فهمیدند با اراده خودشان می گفتند و مردم هم از آزارشان
در امان می ماندند.

دورکعت پس از طواف و اشتباهات آن

از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت است که **أَنَّهُ لَمَّا فَرَغَ مِنَ الطَّوَّافِ
تَقَدَّمَ إِلَى مَقَامِ إِبْرَاهِيمَ، فَقَرَأَ: ﴿وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلًّى﴾ [البقرة:**

(۱) روایت مالک در موطأ در کتاب وقوت الصلاة، باب العمل في الصلاة، به شماره (۲۱۳)
به روایت یحیی بن یحیی. تحقیق بشار عواد.

(۲) التمهید (۳۱۹/۲۳).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

[۱۲۵]، فَصَلَّى رَكَعَتَيْنِ وَالْمَقَامَ بَيْنَهُ وَبَيْنَ الْكَعْبَةِ، وَقَرَأَ فِي الرُّكْعَةِ الْأُولَى: الْفَاتِحَةَ وَقُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ ﴿۱﴾ وفي الثانية: سورة الفاتحة ﴿۲﴾ قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ، یعنی: وقتی طواف را به پایان رساند به سوی مقام ابراهیم رفت و این آیه را خواند: {وَاتَّخِذُوا مِن مَّقَامِ إِبْرَاهِيمَ مُصَلِّئًا} [بقره: ۱۲۵] سپس دو رکعت نماز ادا کردند در حالی که مقام میان ایشان و کعبه قرار داشت^(۱) و در رکعت اول سوره فاتحه و سوره {قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ} را خواندند و در رکعت دوم، سوره فاتحه و سوره {قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ} را تلاوت کردند^(۲).

اشتباهی که برخی از مردم مرتکب آن می شوند این است که گمان می کنند این دو رکعت را باید نزدیک به مقام بخوانند، برای همین ازدحام ایجاد نموده و جا را برای هم تنگ می کنند و در ایام موسم حج باعث آزار طواف کنندگان می شوند و جلوی حرکت طواف آنان را

(۱) روایت مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، به شماره (۱۲۱۸) از حدیث جابر رضی الله عنه.

(۲) روایت مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، به شماره (۱۲۱۸) به صورت مرسل.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
می گیرند در حالی که این تصور اشتباه است.

گزاردن این دو رکعت پس از طواف در هر جایی از مسجد الحرام درست است و نمازگزار می تواند مقام را بین خودش و کعبه قرار دهد حتی اگر از آن دور باشد، یعنی می تواند در صحن یا در رواق مسجد نماز بگزارد و از آزار دیگران در امان بماند و نه آزار برساند و نه آزار ببیند و خشوع و آرامش را در نماز حاصل کند.

خوب است اگر مسئولان مسجدالحرام از کار کسانی که با نماز خواندن در نزدیکی مقام، به طواف کنندگان آزار می رسانند، جلوگیری کنند و به آنان توضیح دهند که شرط نیست حتماً دو رکعت طواف در نزدیکی مقام گزارده شود.

از دیگر اشتباهات این است که برخی پشت مقام ابراهیم، تعداد رکعات زیادی نماز می گزارند، آن هم بدون هیچ سببی، در حالی که مردمی که طواف را به پایان رسانده اند نیاز به جای آن‌ها دارند.

از دیگر اشتباهات این است که برخی از طواف کنندگان پس از پایان این دو رکعت می ایستند و رهبرشان با صدای بلند دعا کرده و [آنان آمین

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
می گویند و [این باعث پرت شدن حواس نمازگزاران پشت مقام
می شود، حال آنکه الله تعالی می فرماید:

﴿...ادْعُوا رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً إِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ﴾ [الأعراف:
. [۵۵]

یعنی: «[ای مؤمنان،] پروردگارتان را به زاری و پنهانی بخوانید که
او متجاوزان [از حدود الهی] را دوست ندارد»

بالا رفتن به صفا و مروه و دعا بر روی آنها و سعی بین دو نشانه و اشتباهات در این مورد

از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت شده که ایشان هنگام نزدیک شدن
به صفا این آیه را خواندند:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۵۸].

یعنی: «صفا و مروه از نشانه‌های [ظاهری شریعت] الله هستند».
[سپس بر آن بالا رفتند تا آنکه کعبه را مشاهده نمودند، آنگاه رو به قبله
کرده و دستانشان را بلند کرده و خدای را حمد گفتند و تا جایی که

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

می خواستند دعا کردند و توحید الله عزوجل را گفته و تکبیر گفتند و

فرمودند: «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ

عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ، أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ

الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ» ثُمَّ دَعَا بَيْنَ ذَلِكَ، فَقَالَ مِثْلَ هَذَا ثَلَاثَ مَرَّاتٍ، ثُمَّ نَزَلَ

مَاشِيًا، فَلَمَّا انْصَبَّتْ قَدَمَاهُ فِي بَطْنِ الْوَادِي، وَهُوَ مَا بَيْنَ الْعَلَمَيْنِ

الْأَخْضَرَيْنِ، سَعَى، حَتَّى إِذَا تَجَاوَزَهُمَا، مَشَى، حَتَّى آتَى الْمُرْوَةَ، فَفَعَلَ

عَلَى الْمُرْوَةِ كَمَا فَعَلَ عَلَى الصَّفَا. «لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ، لَهُ

الْمُلْكُ وَلَهُ الْحَمْدُ، وَهُوَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ، لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ،

أَنْجَزَ وَعْدَهُ، وَنَصَرَ عَبْدَهُ، وَهَزَمَ الْأَحْزَابَ وَحْدَهُ»، یعنی: «معبود بر

حقی جز الله نیست، یکتاست و شریکی برای او نیست؛ پادشاهی و

فرمانروایی برای اوست و حمد و ستایش برای اوست؛ و او بر هر چیزی

قادر و تواناست؛ معبود بر حقی جز او نیست، یکتاست، وعده اش را

تحقق بخشید و بنده اش را یاری نمود و احزاب و گروه ها را به تنهایی

شکست داد» سپس دعا کرد و دعای مذکور را سه بار تکرار کرد.

سپس [پیامبر ﷺ] پیاده پایین آمد و هنگامی که پاهایش به درون دره

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

رسید؛ همان جایی که میان دو نشانه سبز است، شتاب گرفت (سعی کرد) و چون از آن دو (نشانه) گذشت، دوباره با حالت عادی راه رفت، تا به مروه رسید و بر روی مروه همان کاری را انجام داد که بر روی صفا انجام داده بود.^(۱)

از جمله اشتباهاتی که برخی افراد هنگام سعی مرتکب می شوند این است که وقتی بر روی صفا و مروه بالا می روند، رو به کعبه کرده و سه تکبیر می گویند و در آن دستانشان را همانند کاری که در نماز می کنند بلند می کنند و سپس پایین می آیند و این برخلاف چیزی است که از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل شده است؛ بنابراین در صورت امکان یا همان کاری که در سنت آمده را انجام دهند و یا دست از این کارها بکشند و کاری را که پیامبر انجام نداده، صورت ندهند و مرتکب بدعت نشوند.

از جمله اشتباهاتی که برخی در هنگام سعی مرتکب می شوند این

---

(۱) روایت مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، به شماره (۱۲۱۸) از حدیث جابر

رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

است که میان صفا تا مروه به سرعت حرکت می کنند، یعنی در کل مسیر بین صفا و مروه سریع راه می روند و سعی می کنند و این خلاف سنت است؛ زیرا سعی (سریع رفتن) تنها بین دو نشانه سبز است و در بقیه مسیر بین صفا و مروه باید معمولی راه بروند؛ و این بیشتر یا از روی جهل است و یا اینکه خیلی ها دوست دارند عجله کنند و سعی را زودتر به پایان برسانند، والله المستعان.

از دیگر اشتباهات این است که برخی از زنان نیز میان دو نشانه سبز سعی می کنند یعنی همانند مردان به سرعت راه می روند در حالی که زن سعی نمی کند بلکه همانند راه رفتن عادی اش راه می رود؛ به دلیل گفته ابن عمر رضی الله عنهما: «زنان در کنار کعبه و در بین صفا و مروه رمل ندارند» یعنی به سرعت راه نمی روند.^(۱)

و از جمله اشتباهات این است که سعی کنندگان این آیه را می خوانند:

﴿إِنَّ الصَّفَا وَالْمَرْوَةَ مِنْ شَعَائِرِ اللَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۵۸].

(۱) به روایت ابن ابی شیبہ در المصنف (۵/۱۶۴) به شماره (۱۳۰۹۷) چاپ الرشد.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

یعنی: «صفا و مروه از نشانه‌های [ظاهری شریعت] الله هستند». هر وقت به صفا و یا مروه می رسند؛ در حالی که سنت این است که فقط در هنگام رسیدن به صفا، آن هم در دور اول آن را بخواند.

از جمله اشتباهات این است که برخی از افراد در هنگام سعی برای هر دور یک دعای خاص را قرار می دهند که این اساسی ندارد.

وقوف در عرفه و اشتباهاتی که در آن رخ می دهد

از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت است که ایشان در روز عرفه در نمره توقف کردند تا آنکه خورشید رو به زوال رفت، سپس سوار [بر مرکب] شدند، سپس پیاده شدند و نماز ظهر و عصر را دو رکعت دو رکعت به صورت جمع تقدیم با یک اذان و دو اقامه ادا کردند، سپس سوار شدند تا آنکه به موقف [عرفه] رسیدند، آنگاه توقف کردند، و فرمودند: «وَقَفْتُ هَاهُنَا، وَعَرَفْتُ كُلَّهَا مَوْقِفٌ»، یعنی: «من اینجا ایستادم و همه عرفه موقف (محل توقف) است». و ایشان همچنان در حالی که رو به قبله دستان خود بالا کرده بود، ایستاده و به ذکر الله و دعای او مشغول بودند تا آنکه خورشید غروب کرد و قرص خورشید [پشت افق]

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
پنهان شد، سپس به سوی مزدلفه رفتند^(۱).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب می شوند:

۱- اینکه برخی از آنان خارج از حدود عرفه توقف می کنند و در محل توقف خود می مانند تا آنکه خورشید غروب می کند و سپس به سوی مزدلفه می روند بدون آنکه در عرفه وقوف کرده باشند. این اشتباهی است بس بزرگ که باعث از دست رفتن حج می شود، زیرا وقوف در عرفه رکن است و حج بدون آن صحیح نیست و کسی که در وقت وقوف در عرفه وقوف نکرده، حج ندارد؛ به دلیل این سخن پیامبر صلی الله علیه وسلم که می فرماید: «الْحَجُّ عَرَفَةٌ، مَنْ جَاءَ لَيْلَةَ جَمْعٍ قَبْلَ طُلُوعِ الْفَجْرِ فَقَدْ أَدْرَكَ الْحَجَّ»، یعنی: «حج عرفه است، پس هر که در شب جمع (شب ماندن در مزدلفه یعنی شب عید) پیش از طلوع فجر [به عرفه] آمد، آن را درک کرده است»^(۲).

---

(۱) به روایت مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، و باب ما جاء أن عرفة كلها موقف، به شماره (۱۲۱۸) از حدیث جابر رضی الله عنه.

(۲) روایت ابوداود در کتاب المناسک، باب من لم يدرك عرفة، به شماره (۱۹۴۹) و ترمذی در کتاب الحج، باب ما جاء فيمن أدرك الإمام بجمع، به شماره (۸۸۹) و نسائی در کتاب

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

علت این اشتباه بزرگ این است که بعضی از مردم فریب کار دیگران را می خورند؛ زیرا برخی پیش از رسیدن به عرفه توقف می کنند و دیگر به نشانه های عرفه و مرزهای آن توجه نمی کنند و این گونه حج را از دست داده و باعث فریب خوردن دیگران می شوند.

چه خوب است اگر مسئولان حج با وسیله ای و به زبان های گوناگون همه را از این موضوع باخبر می کردند و راهنمایان حاجیان را مامور می کردند که به حاجیان در این مورد هشدار دهند تا مردم نسبت به کارشان آگاهی داشته باشند و حجتشان را به بهترین وجه که ذمه-ی آنها را بری نماید، به پایان برسانند.

۲- از جمله اشتباهات این است که برخی پیش از غروب آفتاب از عرفه خارج می شوند، در حالی که این کار حرام است؛ زیرا برخلاف سنت پیامبر ﷺ است که تا غروب آفتاب در عرفه ماند و خورشید کاملاً غروب کرد. همچنین، خروج از عرفه پیش از غروب، از اعمال اهل

المناسك، باب فرض الوقوف بعرفة، به شماره (۳۰۱۹) و ابن ماجه در في كتاب الحج، باب من أتى عرفة قبل الفجر ليلة جمع، به شماره (۳۰۱۵) و أحمد (۴ / ۳۰۹) از حدیث عبد الرحمن ابن يعمر رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
جاهلیت بود.

۳- اینکه هنگام دعا رو به کوه (کوه عرفه) می کنند حتی اگر قبله پشت سرشان یا سمت راست و چپشان باشد و این خلاف سنت است؛ زیرا سنت، رو کردن به قبله است، چنانکه پیامبر صلی الله علیه وسلم انجام دادند.

رمی جمرات (سنگ زدن به ستون‌ها) و اشتباهات آن

از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت است که ایشان ستون عقبه - ستون بزرگتر که به مکه نزدیکتر است - را با هفت سنگ ریزه در صبح روز عید رمی کردند و همراه با هر سنگ ریزه تکبیر گفتند^(۱) و هر سنگ ریزه همانند سنگ ریزه «خذف» بود، یعنی کمی بزرگتر از نخود.

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب إذا رمی الجمرتين يقوم ويسهل مستقبل القبلة، به شماره (۱۷۵۱) از حدیث ابن عمر رضی الله عنهما؛ مسلم در کتاب الحج، باب حجة النبي ﷺ، به شماره (۱۲۱۸) از حدیث جابر رضی الله عنه.

اشباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

و در «سنن نسائی» از فضل بن عباس رضی الله عنهما - که از مزدلفه تا منا همراه با پیامبر صلی الله علیه وسلم سوار بر مرکب بود - روایت است که گفت: پس ایشان (یعنی پیامبر صلی الله علیه وسلم) در محسّر پایین آمدند و فرمودند: «عَلَيْكُمْ بِحَصَى الْخَذْفِ الَّذِي يُرْمَى بِهِ الْجَمْرَةُ»، یعنی: «سنگ ریزه خذف [یعنی سنگریزه هایی که اندازه دانه باقلا است] که با آن رمی جمره می کنند را بگیرید»، پیامبر صلی الله علیه وسلم با دستان خود به عمل خذف اشاره کردند. (خذف یعنی آنکه انسان سنگ ریزه را با انگشت اشاره یا شصت پرتاب کند)^(۱).

و در مسند امام احمد از ابن عباس رضی الله عنهما روایت شده است - یحیی می گوید: عوف (یکی از راویان حدیث) نمی داند که اینجا منظور از ابن عباس، عبدالله بن عباس است یا فضل بن عباس؟ - که ایشان گفت: رسول الله صلی الله علیه وسلم صبح روز عقبه در حالی که بر مرکبش توقف کرده بود به من فرمود: «هَاتِ الْقُطْ لِي» فَلَقَطْتُ لَهُ

---

(۱) روایت نسائی در کتاب مناسك الحج، باب من أين يلتقط الحصى؟، به شماره (۳۰۶۰) و مسلم در کتاب الحج، باب استحباب إدامة الحاج التلبية حتى يشرع في رمي جمره العقبة، به شماره (۱۲۸۲).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

حَصِيَاتٍ هُنَّ حَصَى الْخَذْفِ، فَوَضَعُهُنَّ فِي يَدِهِ، فَقَالَ: «بِأَمْثَالِ هَؤُلَاءِ»
مَرَّتَيْنِ، وَقَالَ بِيَدِهِ - فَأَشَارَ يَحْيَى أَنَّهُ رَفَعَهَا - وَقَالَ: «إِيَّاكُمْ وَالْغُلُوَّ، فَإِنَّمَا
هَلَكَ مَنْ كَانَ قَبْلَكُمْ بِالْغُلُوِّ فِي الدِّينِ»، یعنی: «برایم [سنگ ریزه] بیاور»
می گوید: پس برایش سنگ ریزه‌هایی جمع آوری کردم که
سنگ ریزه‌های خذف بودند، پس آنان را در دستش گرداند و فرمود:
«با همانند این‌ها [رمی کنید]» و این را دو بار فرمود و با دستانش اشاره
کرد - یحیی در اینجا اشاره کرد که ایشان دستشان را بلند کردند - و
فرمودند: «از غلو بر حذر باشید! زیرا آنچه گذشتگان شما را نابود کرد،
غلو در دین بود»^(۱).

و از ام سلیمان بنت عمرو بن الاحوص رضی الله عنها روایت است
که گفت: پیامبر صلی الله علیه وسلم را دیدم که در روز عید قربان از
دل وادی، ستون عقبه را رمی می کرد و در همان حال می فرمود: «يَا أَيُّهَا
النَّاسُ، لَا يَقْتُلْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا؛ إِذَا رَمَيْتُمُ الْجَمْرَةَ فَارْمُوهَا بِمِثْلِ حَصَى

(۱) روایت امام احمد در «المسند» (۱/ ۳۴۷)، روایت نسائی در کتاب مناسک الحج، باب
التقاط الحصى، به شماره (۳۰۵۹) و ابن ماجه در کتاب المناسک، باب قدر حصى الرمي،
به شماره (۳۰۲۹).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

«الْخَذْفِ»، یعنی: «ای مردم، همدیگر را نکشید و اگر جمره را رمی کردید با [سنگ ریزه‌ای] همانند سنگ ریزه خذف (کمی بزرگ‌تر از نخود) رمی کنید». به روایت احمد^(۱).

و در صحیح بخاری از ابن عمر رضی الله عنهما آمده که ایشان ستون نخست را با هفت سنگ ریزه رمی می کرد و در پی هر سنگ ریزه تکبیر می گفت، سپس کمی جلوتر می رفت تا آنکه [رمی برای دیگران] آسان شود، سپس رو به قبله ایستاده و به مدتی طولانی دعا می کرد و دستانش را بلند می نمود، سپس [ستون] میانی را رمی می کرد و سپس به دست چپ می رفت تا [رمی را برای دیگران] آسان سازد و رو به قبله ایستاده و مدتی طولانی دعا می کرد و دستانش را بلند می نمود، سپس ستون عقبه را از دل وادی رمی می کرد و آنجا توقف نمی کرد و سپس می رفت و می گفت: من دیدم که پیامبر صلی الله علیه وسلم چنین

---

(۱) روایت امام احمد در «المسند» (۳/ ۵۰۳) و روایت ابوداود در کتاب المناسک، باب

فی رمی الجمار، به شماره (۱۹۶۶).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند
می کردند^(۱).

احمد و ابوداود از عایشه رضی الله عنها روایت کرده‌اند که پیامبر
صلی الله علیه وسلم فرمودند: «إِنَّمَا جُعِلَ الطَّوَّافُ بِالْبَيْتِ وَبِالصَّفَا
وَالْمَرْوَةِ وَرَمِي الْجِمَارِ لِإِقَامَةِ ذِكْرِ اللَّهِ»، یعنی: «همانا طواف خانه کعبه و
[سعی بین] صفا و مروه و سنگ زدن به ستون‌ها [ی سه گانه] برای برپا
داشتن ذکر الله قرار داده شده است»^(۲).

و از دیگر اشتباهاتی که برخی حاجیان انجامش می دهند این است که:

۱- برخی از آنان معتقدند که سنگ ریزه‌ها را باید از مزدلفه جمع کرد
و شب هنگام خود را برای یافتن سنگ ریزه خسته می کنند و در ایام منا
آن را با خود بر می دارند، تا جایی که اگر یکی از آنها سنگ ریزه‌اش گم

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب إذا رمی الجمرتين يقوم ويسهل مستقبل القبلة،
به شماره (۱۷۵۱).

(۲) ابوداود در کتاب المناسک، باب في الرمل، به شماره (۱۸۸۸) و ترمذی در کتاب
الحج، باب ما جاء كيف ترمی الجمار؟، به شماره (۹۰۲) و أحمد (۶۴/۶).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

شود بسیار غمگین می شود و از همراهانش می خواهد سنگ ریزه های اضافه خودشان را که از مزدلفه جمع کرده اند به او ببخشند.

از آنچه گذشت دانسته می شود که این کار هیچ اصل و اساسی از [گفتار و کردار] پیامبر صلی الله علیه وسلم ندارد و ایشان ابن عباس رضی الله عنهما را امر کردند که برایشان سنگ ریزه جمع کنند در حالی که خود بر سوار مرکبشان بودند و ظاهر آن است که این وقوف در کنار ستون عقبه بوده؛ زیرا از ایشان نقل نشده که در حرکتشان از مزدلفه، پیش از آن، در جایی توقف کرده باشند و از سوی دیگر این وقتی است که به [جمع آوری] آن نیاز است، برای همین قبل از آن امر به جمع آوری نکردند؛ زیرا فایده ای در آن نبود و حمل آن باعث تکلف و سختی بود.

۲- این اعتقاد که با رمی جمرات در واقع شیطان را با سنگ می زنند و برای همین جمرات را شیطان می نامند و می گویند: شیطان بزرگ یا شیطان کوچک را زدیم یا پدر شیاطین را زدیم. و منظورشان جمره کبری یعنی جمره عقبه است و دیگر عباراتی که شایسته این مشاعر نیست.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

همچنین می بینی که این سنگ ریزه ها را با شدت و خشونت و سر و صدا و فحش و دشنام به شیاطینی که ادعا می کنند، می زنند، تا جایی که دیده ایم برخی بالای آن رفته و با خشم و هیجان با دمپایی و سنگ های بزرگ آن را می زنند و سنگ ریزه های مردم به آنان برخورد می کند و این جز به بیشتر شدن خشم و خشونت آنها نمی انجامد و مردم اطرافش می خندند و قهقهه می زنند، انگار با یک نمایش کمدی طرف باشند. این را پیش از آنکه پل های جمرات ساخته شود و ستون های جمرات بلند شود به چشم دیده ایم.

همه این ها به این خاطر است که حاجیان تصور می کنند، شیطان را سنگ می زنند! حال آنکه این باور هیچ اصل درستی ندارد که بتوان به آن استناد کرد و پیشتر حکمت از مشروعیت سنگ زدن به آن ستون ها را دانستیم که در حقیقت برای برپا داشتن یاد الله عزوجل مشروع شده است؛ برای همین پیامبر صلی الله علیه وسلم در پی هر سنگ ریزه تکبیر می گفتند.

۳- رمی نمودن جمرات با سنگ های بزرگ، کفش، دمپایی و چوب که این اشتباهی بزرگ بوده و مخالف است با آنچه پیامبر صلی الله علیه

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

وسلم با کردار و امرشان برای امتشان مشروع ساخته‌اند؛ زیرا ایشان صلی الله علیه وسلم با سنگ‌ریزه‌ای به اندازه سنگ‌ریزه‌های خذف (کمی بزرگتر از نخود) رمی کردند و امر کردند که امتشان نیز با سنگ‌ریزه‌ای همانند آن رمی کنند و آنان را نسبت به غلو و زیاده روی در دین هشدار دادند؛ و دلیل این اشتباه بزرگ، چنانچه قبلاً نیز بیان شد، اعتقاد و باورشان مبنی بر این است که آنها در واقع دارند شیطان را سنگ میزنند.

۴- رفتن به سوی جمرات با حالتی از خشم و خشونت و بدون خشوع برای الله تعالی و بدون رحم و مهربانی در حق بندگان الله که با این کارشان به مسلمانان آزار و زیان می‌رسانند و کارشان به ضرب و شتم منجر می‌شود، چیزی که این عبادت و این مشعر را به صحنه فحش و دشنام و درگیری تبدیل می‌کند و آن را از چیزی که برایش مشروع شده و روش پیامبر صلی الله علیه وسلم خارج می‌سازد. در «مسند» از قدامه بن عبدالله بن عمار نقل است که گفت: «رَأَيْتُ النَّبِيَّ ﷺ يَوْمَ النَّحْرِ يَرْمِي جَمْرَةَ الْعَقَبَةِ عَلَى نَاقَةٍ لَهُ صَهْبَاءَ، لَا ضَرْبَ وَلَا طَرْدَ، وَلَا إِلَيْكَ إِلَيْكَ»، یعنی: «پیامبر صلی الله علیه وسلم را در روز قربان در حالی دیدم که سوار بر شتری صهباء (سرخ و سیاه) بود و جمره عقبه را رمی می‌کرد، بدون

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

آنکه زدن و دور کردن مردم و یا گفتن بروید کنار، بروید کنار، در کار باشد». به روایت ترمذی؛ وی می گوید: «این حدیث حسن صحیح است»^(۱).

۵- ترک ایستادن برای دعا پس از سنگ زدن به ستون‌های اول و دوم در ایام تشریق، بعد از دانستن اینکه پیامبر صلی الله علیه وسلم پس از سنگ زدن به این دو رو به قبله می‌ایستاد و دستانش را بلند کرده و دعایی طولانی می‌کرد.

سبب ترک این توقف توسط مردم، جهل و نادانی نسبت به سنت است و یا این که دوست دارند عجله کنند و از عبادت راحت شوند.

چه خوب است اگر حاجی پیش از شروع حج، احکام آن را فرا بگیرد تا آنکه الله تعالی را بر اساس بصیرت و آگاهی عبادت کند و پیروی از پیامبر صلی الله علیه وسلم را محقق سازد. اگر شخصی قصد سفر به سرزمینی را داشته باشد می‌بینی که درباره راه رسیدن به آنجا

---

(۱) روایت ترمذی در کتاب الحج، باب ما جاء في كراهية طرد الناس عند رمي الجمار، به شماره (۹۰۳) و نسائی در کتاب المناسك، باب الركوب إلى الجمار، به شماره (۳۰۶۳) و ابن ماجه در کتاب المناسك، باب رمي الجمار راكبا، به شماره (۳۰۳۵)، وأحمد (۳/۴۱۳).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

می پرسد تا رفتنش با آگاهی باشد، حال کسی که می خواهد راه رسیدن به الله و بهشت او را پیش بگیرد باید چگونه باشد؟ آیا شایسته نیست که پیش از پیمودن آن در موردش سؤال کند تا به مقصود برسد؟

۶- پرتاب کردن یک باره همه سنگ ها و این اشتباهی فاحش است و علما گفته اند: اگر بیش از یک سنگ ریزه را با یک کف پرتاب کند برای او تنها یک سنگ ریزه حساب می شود؛ پس واجب است که سنگ ریزه ها را یک به یک پرت کند، چنانکه رسول الله صلی الله علیه وسلم کردند.

۷- اضافه کردن دعاهایی [از خود] به هنگام سنگ زدن به ستون ها که از پیامبر صلی الله علیه وسلم وارد نشده است، مانند این دعا که: «اللهم اجعلها رضا للرحمن، وغضباً للشيطان» یعنی: «خدایا آنرا سبب رضایت رحمان و خشم شیطان قرار بده» و چه بسا این دعا را می خوانند و تکبیری که از پیامبر صلی الله علیه وسلم ثابت شده را رها می کنند؛ و بهتر این است که به آنچه از پیامبر صلی الله علیه وسلم نقل شده اکتفا کرد بدون افزودن و کاستن از آن.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

۸- سهل انگاری در سنگ زدن به ستون‌ها توسط خودشان؛ لذا می‌بینی با وجود توانایی در سنگ زدن به ستون‌ها، به دیگران وکالت و نیابت می‌دهند تا این کار را بکنند و خودشان از شلوغی و سختی عمل در امان بمانند؛ و این کار مخالف دستور خداوند در رابطه با اتمام حج است، خداوند می‌فرماید:

﴿وَأَتِمُّوا الْحَجَّ وَالْعُمْرَةَ لِلَّهِ...﴾ [البقرة: ۱۹۶].

یعنی: «و حج و عمره را برای الله به پایان رسانید»

بنابراین برای کسی که توانایی سنگ زدن به ستون‌ها را دارد واجب آن است که خودش این کار را انجام دهد و بر مشقت و خستگی آن صبر نماید؛ زیرا حج نوعی جهاد است که ناگزیر در آن زحمت و مشقت وجود دارد، پس لازم است که حاجی تقوای پروردگار را پیشه سازد و مناسکش را همانطور که الله تعالی امر نموده در حد توانش انجام دهد.

طواف وداع و اشتباهاتی که در آن رخ می دهد

در صحیحین از ابن عباس رضی الله عنهما ثابت است که می گوید:
«أَمَرَ النَّاسُ أَنْ يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِمْ بِالْبَيْتِ، إِلَّا أَنَّهُ خُفِّفَ عَنِ الْحَائِضِ»،
یعنی: «به مردم فرمان داده شده بود که واپسین عهدشان [طواف] خانه
خدا باشد، جز زن حائض که این مورد برای او تخفیف داده شده
است»^(۱).

و در لفظی از مسلم آمده است که ابن عباس گفت: مردم هر یک
به سویی می رفتند و [به سرزمین های خود برمی گشتند] پس پیامبر صلی
الله علیه وسلم فرمودند: «لَا يَنْفِرَنَّ أَحَدٌ حَتَّى يَكُونَ آخِرُ عَهْدِهِ بِالْبَيْتِ»،
یعنی: «کسی از شما [به سوی سرزمینش] به راه نیفتد تا آنکه آخرین
کارش [در مناسک، طواف] کعبه باشد»^(۲).

و ابوداود نیز آن را با این لفظ روایت کرده است: «حَتَّى يَكُونَ آخِرُ

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الحج، باب طواف الوداع، به شماره (۱۷۵۵) و مسلم در کتاب
الحج، باب وجوب طواف الوداع، به شماره (۳۸۰/۱۳۲۸).

(۲) روایت مسلم در کتاب الحج، باب وجوب طواف الوداع، به شماره (۱۳۲۷).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

عَهْدِهِ الطَّوَّافَ بِالْبَيْتِ»، یعنی: «تا آنکه آخرین عهدش (کارش) طواف خانه (کعبه) باشد»^(۱).

و در صحیحین از ام سلمه رضی الله عنها روایت است که گفت: از بیماری ای که داشتم نزد رسول الله صلی الله علیه وسلم شکایت کردم، ایشان فرمودند: «طُوفِي مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ وَأَنْتِ رَاكِبَةٌ»، فَطُفْتُ وَرَسُولُ اللَّهِ ﷺ يُصَلِّي إِلَيَّ إِلَى جَانِبِ الْبَيْتِ، وَيَقْرَأُ ب: ﴿وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابِ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾﴾، یعنی: «پشت سر مردم طواف کن در حالی که سواره ای»، پس طواف کردم، در حالی که رسول خدا ﷺ در کنار خانه (کعبه) نماز می خواند و این آیات را تلاوت می کرد: {وَالطُّورِ ﴿١﴾ وَكِتَابِ مَسْطُورٍ ﴿٢﴾} [سوره الطور: ۱-۲] (سوگند به کوه طور، و سوگند به کتاب نوشته شده)^(۲).

و نسائی از ایشان روایت کرده که گفت: ای رسول خدا، به خدا قسم من طواف خروج را انجام نداده ام. پس پیامبر ﷺ فرمود: «إِذَا أُقِيمَتِ

(۱) روایت ابوداود در کتاب المناسک، باب الوداع، به شماره (۲۰۰۲).

(۲) روایت بخاری در کتاب الحج، باب المریض یطوف راکبًا، به شماره (۱۶۳۳) و مسلم در کتاب الحج، باب جواز الطواف علی بعیر وغیره، به شماره (۱۲۷۶).

(۳) طواف خروج همان طواف وداع است.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

الصَّلَاةُ، فَطُوفِي عَلَى بَعِيرِكَ، مِنْ وَرَاءِ النَّاسِ، یعنی: «چون نماز اقامه شد بر شترت از پشت سر مردم طواف کن»^(۱).

و در صحیح بخاری از انس بن مالک رضی الله عنه روایت است که: «أَنَّ النَّبِيَّ ﷺ صَلَّى الظُّهْرَ وَالْعَصْرَ وَالْمَغْرِبَ وَالْعِشَاءَ، ثُمَّ رَقَدَ رَقْدَةً بِالْمُحَصَّبِ، ثُمَّ رَكِبَ إِلَى الْبَيْتِ، فَطَافَ بِهِ»، یعنی: «پیامبر صلی الله علیه وسلم نماز ظهر و عصر و مغرب و عشاء را ادا کرد، سپس در مُحَصَّب استراحتی کردند، سپس سواره به سوی کعبه به راه افتادند و طواف کردند»^(۲).

و در «صحیحین» از عایشه رضی الله عنها آمده که صفیه رضی الله عنها پس از طواف افاضه حیض شدند، پس پیامبر صلی الله علیه وسلم فرمودند: «أَحَابِسْتُنَا هِيَ؟» فَقَالُوا: إِنَّهَا قَدْ أَفَاضَتْ، وَطَافَتْ بِالْبَيْتِ. قَالَ: «فَلْتَنْفِرْ إِذْن»، یعنی: «آیا او ما را نگه می دارد؟» گفتند: او طواف افاضه

(۱) روایت نسائی در کتاب مناسک الحج، باب طواف الرجال مع النساء، به شماره (۲۹۲۹).

(۲) روایت بخاری در کتاب الحج، باب طواف الوداع، به شماره (۱۷۵۶).

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

را انجام داده و طواف کعبه را کرده است. فرمود: «پس به راه بیفتد»^(۱).

و در «موطا» از عبدالله بن عمر بن الخطاب رضی الله عنهما نقل است که عمر رضی الله عنه گفت: «هیچ یک از حاجیان [به سرزمین هایشان] حرکت نکند مگر آنکه طواف خانه را انجام دهد؛ زیرا آخرین مناسک، طواف کعبه است»^(۲).

همچنین در موطاً از یحیی بن سعید روایت است که عمر رضی الله عنه مردی را که طواف کعبه نکرده بود از مر الظهران بازگرداند تا طواف وداع را انجام داد^(۳).

---

(۱) روایت بخاری در کتاب المغازی، باب حجة الوداع، به شماره (۴۴۰۱) و مسلم در کتاب الحج، باب وجوب طواف الوداع، به شماره (۳۸۲/۱۲۱۱).

(۲) روایت مالک در کتاب الحج، باب وداع البيت، به شماره (۱۰۷۹) به روایت یحیی بن یحیی. تحقیق بشار عواد.

(۳) روایت مالک در کتاب الحج، باب وداع البيت، به شماره (۱۰۸۱) به روایت یحیی بن یحیی. تحقیق بشار عواد.

اشتباهی که برخی از مردم در این جایگاه مرتکب می شوند:

۱- از جمله اشتباهات آن است که برخی حاجیان، پیش از رمی جمرات از منی خارج می شوند و طواف وداع را انجام می دهند، سپس به منی بازمی گردند تا جمرات را رمی کنند و بعد از آن از همان جا به سوی سرزمین خود حرکت می کنند. این کار جایز نیست؛ زیرا مخالف دستور پیامبر ﷺ است که فرمود آخرین عمل حاجی باید طواف بیت (خانه خدا) باشد. بنابراین کسی که پس از طواف وداع رمی کند، آخرین عملش رمی جمرات خواهد بود، نه طواف بیت. همچنین پیامبر ﷺ طواف وداع را تنها هنگام خروج از مکه، پس از پایان کامل مناسک حج، انجام داد و فرمود: «خُذُوا عَنِّي مَنَاسِكَكُمْ»، یعنی: «مناسک خود را از من بگیرید»^(۱). و اثر عمر بن الخطاب رضی الله عنه در این باره که طواف کعبه آخرین نسک است، صریح است.

(۱) روایت مسلم در کتاب الحج، باب استحباب رمی جمره العقبة يوم العيد را کتبا، به شماره

(۱۲۹۷) از حدیث جابر رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

اما کسی که طواف وداع را انجام دهد، سپس بعد از آن رمی کند، این طوافش کافی نیست؛ چرا که در غیر محلس انجام شده، بنابراین واجب است که پس از رمی، آن را اعاده کند و دوباره انجام دهد، پس اگر اعاده نکند، حکمش مانند حکم کسی است که آن را ترک نماید.

۲- از دیگر اشتباهات این است که برخی پس از انجام طواف وداع در مکه می مانند، در حالی که در این صورت، آخرین ارتباط و عملشان نسبت به بیت الله (خانه خدا) نخواهد بود. این برخلاف دستوری است که پیامبر ﷺ داده و با عمل خویش نیز آن را برای امت خود روشن کرده است؛ زیرا پیامبر ﷺ دستور داد که آخرین عمل حاجی باید طواف خانه خدا باشد و خودش نیز طواف وداع را تنها هنگام خروج از مکه انجام داد، و یارانش نیز همین گونه عمل کردند.

اما اهل علم در صورت وجود نیاز یا عذر ناگهانی، اقامت پس از طواف وداع را جایز دانسته اند؛ مانند اینکه پس از طواف وداع نماز جماعت برپا شود و او آن را بخواند، یا جنازه ای حاضر شود و بر آن نماز بخواند، یا کاری مرتبط با سفرش داشته باشد؛ مانند خرید وسایل،

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

یا انتظار همراهان و مواردی از این قبیل. اما کسی که پس از طواف وداع بدون عذر شرعی باقی بماند، باید طواف وداع را دوباره انجام دهد.

۳- از جمله اشتباهات این است که برخی پس از طواف وداع، به حالت عقب عقب از مسجد خارج می شوند، به گمان اینکه این کار نوعی احترام به کعبه است، در حالی که این کار برخلاف سنت است، بلکه از بدعت‌هایی است که رسول خدا ﷺ ما را از آن برحذر داشته است و درباره آن فرمود: «كُلُّ بَدْعَةٍ ضَالَّةٌ»، یعنی: «هر بدعتی گمراهی است»^(۱)، و بدعت پدید آمدن هر امر تازه-ای در عقیده یا عبادت است که برخلاف روش پیامبر ﷺ و خلفای راشدین او باشد. آیا کسی که به گمان خود برای تعظیم کعبه، عقب عقب از مسجد خارج می شود، گمان می کند که او بیش از پیامبر ﷺ حرمت کعبه را نگاه داشته است؟! یا می پندارد که پیامبر ﷺ - و نیز خلفای راشدین او - از این گونه تعظیم بی خبر بوده اند؟!

(۱) روایت مسلم در کتاب الجمعة، باب تخفیف الصلاة والخطبة، به شماره (۸۶۷) از حدیث جابر رضی الله عنه.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

۴- از دیگر بدعت‌ها این است که برخی پس از پایان طواف وداع، هنگام خروج از مسجد، نزد در مسجد مکث می‌کنند و به سوی کعبه می‌نگرند و همانند کسی که وداع می‌کند، دعا می‌خوانند. این کار بدعت است؛ زیرا نه از پیامبر ﷺ و نه از خلفای راشدین او چنین کاری نقل نشده است. و هر عملی که با نیت عبادت برای خدا انجام شود، ولی دلیلی از شریعت برای آن وجود نداشته باشد، باطل است و از سوی خداوند پذیرفته نمی‌شود؛ زیرا پیامبر ﷺ فرمود: «مَنْ أَحَدَّثَ فِي أَمْرِنَا مَا لَيْسَ مِنْهُ، فَهُوَ رَدٌّ»، یعنی: «کسی که در دین مان، چیزی ایجاد کند که از آن نیست، بدانند که عملش مردود است»^(۱). یعنی به صاحبش بازگردانده می‌شود (از او پذیرفته نمی‌شود).

بنابراین بر هر کسی که به خدا و رسولش ایمان دارد واجب است که در عبادات خود پیرو آن چیزی باشد که از رسول خدا صلی الله علیه

---

(۱) روایت بخاری در کتاب الصلح، باب إذا اصطلحو علی صلح جور، به شماره (۲۶۹۷) و مسلم در کتاب الأفضیة، باب نقض الأحکام الباطلة، به شماره (۱۷/۱۷۱۸) از حدیث عائشة رضی الله عنها.

اشبهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

وسلم رسیده است؛ تا به وسیله آن، محبت خدا و آموزش او را به دست آورد، همان گونه که خداوند متعال فرموده است:

﴿قُلْ إِنْ كُنْتُمْ تُحِبُّونَ اللَّهَ فَاتَّبِعُونِي يُحْبِبْكُمُ اللَّهُ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُمْ وَاللَّهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ﴾ [آل عمران: ۳۱].

یعنی: «ای پیامبر، [بگو: اگر الله را دوست دارید، از من پیروی کنید تا الله شما را دوست بدارد و گناهاتان را ببخشد؛ و الله آمرزنده مهربان است]»، و پیروی از پیامبر ﷺ همان گونه که در کارهایی که انجام داده است لازم است، در کارهایی که عمداً ترک کرده نیز واجب است. بنابراین، هرگاه در زمان پیامبر ﷺ دلیلی برای انجام کاری وجود داشته باشد، اما او آن را انجام نداده باشد، این خود نشانه‌ای است بر اینکه ترک آن کار، سنت و شریعت است. پس ایجاد چنین عملی در دین خدا جایز نیست، هرچند انسان آن را دوست داشته باشد یا مطابق میل او باشد. خداوند متعال می‌فرماید:

﴿وَلَوْ اتَّبَعَ الْحَقُّ أَهْوَاءَهُمْ لَفَسَدَتِ السَّمَوَاتُ وَالْأَرْضُ وَمَنْ فِيهِنَّ بَلْ أَتَيْنَهُمْ بِذِكْرِهِمْ...﴾ [المؤمنون: ۷۱].

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

«اگر الله از هوس‌های آنان پیروی کند [و امور هستی به میل کافران اداره شود]، آسمان‌ها و زمین و هر کس در آنهاست تباه می‌گردد؛ بلکه پندشان [= قرآن] را برای آنان آورده‌ایم [که مایهٔ عزت و شرفشان است]؛ ولی آنان از پندشان رویگرداند»، و رسول الله ﷺ می‌فرماید: «لَا يُؤْمِنُ أَحَدُكُمْ حَتَّىٰ يَكُونَ هَوَاهُ تَبَعًا لِمَا جِئْتُ بِهِ»، یعنی: «یکی از شما ایمان نمی‌آورد تا آنکه هوای نفسش تابع چیزی باشد که من آورده‌ام»^(۱).

از خداوند می‌خواهیم که ما را به راه راستش هدایت فرماید و دل‌های ما را پس از آنکه ما را هدایت کرده، منحرف نسازد و از سوی خود رحمتی به ما بیخشد؛ زیرا او بسیار بخشنده است. و ستایش از آن پروردگار جهانیان است و درود و سلام خدا بر پیامبر ما محمد و بر همهٔ خاندان و یاران او باد.

---

(۱) روایت ابن ابی عاصم در «السنة» (ص: ۱۲) به شماره (۱۵) و بغدادی در «تاریخ بغداد» (۶/ ۲۱) و بغوی در «شرح السنة» (۱/ ۲۱۲) به شماره (۱۰۴) و نگا: شرح حدیث چهل و یکم اربعین نووی در «جامع العلوم والحکم». اثر رجب رحمه الله.

اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب آن می شوند

پایان تحریر این رساله در ۱۹ شعبان ۱۳۹۸ هجری قمری

به قلم بنده محتاج الله تعالی

محمد بن صالح العثیمین

غفر الله له ولوالديه وللمسلمین

فهرست

- ۶.....احرام و اشتباهات آن
- ۱۲.....طواف و اشتباهات عملی آن
- ۱۵.....اما اشتباهاتی که برخی از حاجیان [در طواف] مرتکب می شوند:
- ۱۹.....طواف و اشتباهات قولی آن
- ۲۳.....دو رکعت پس از طواف و اشتباهات آن
- بالاتر رفتن به صفا و مروه و دعا بر روی آنها و سعی بین دو نشانه و اشتباهات در این مورد
- ۲۶.....
- ۳۰.....وقوف در عرفه و اشتباهاتی که در آن رخ می دهد
- ۳۱.....اشتباهاتی که برخی از حاجیان مرتکب می شوند:
- ۳۳.....رمی جمرات (سنگ زدن به ستون‌ها) و اشتباهات آن
- و از دیگر اشتباهاتی که برخی حاجیان انجامش می دهند این است که: ...
- ۳۷.....
- ۴۴.....طواف وداع و اشتباهاتی که در آن رخ می دهد
- ۴۸.....اشتباهی که برخی از مردم در این جایگاه مرتکب می شوند:

***

رسالة الحرمين

پیام الحرمین

محتوای راهنما برای زیارت کنندگان مسجدالحرام و مسجدالنبی به زبانهای مختلف

